

Odilė

PARYŽIUS, 1939 M. VASARIS

SKAIČIAI SUKOSI GALVOJE lyg žvaigždės. 823. Skaičiai – tarsi naujo gyvenimo raktas. 822. Vilties žvaigždynai. 841. Vėlų vakarą mano kambaryje ir iš ryto einant pirkti kruasanų, eilių eilėmis – 810, 840, 890 – man prieš akis driekėsi skaičiai. Jie reiškė laisvę, ateitį. Kartu su skaičiais aš mokiausi bibliotekų istorijos – nuo pat 1500-ųjų. Tuo metu, kai Anglijoje Henrikas VIII kirsdino savo žmonoms galvas, mūsų karalius Pranciškus modernizavo savo biblioteką ir atvėrė ją mokslininkams. Jo karališkoji kolekcija davė pradžią Nacionalinei bibliotekai. Sėdėjau savo kambaryje prie rašomojo stalo ir paskutinį kartą peržvelgdama užrašus ruošiausi darbo pokalbiui Amerikiečių bibliotekoje: įkurta 1920 m.; pirmoji, leidusi lankytojams patekti į saugyklas; jos skaitytojai – daugiau nei iš trisdešimties šalių, ketvirtis jų – iš Prancūzijos. Kaliau į galvą faktus ir skaičius tikėdamasi, kad jie padės man padaryti gerą įspūdį direktorei.

Išėjau iš savo šeimos buto į suodiną Romos gatvę priešais Sen Lazaro geležinkelio stotį, kur dūmais kosėjo garvežiai. Susikišau

po berete vėjo sušiauštas garbanas. Tolumoje juodavo Šv. Augustino bažnyčios kupolas. Religija, 200. Senasis Testamentas, 221. O Naujasis Testamentas? Luktelėjau, bet skaičius neatėjo galvon. Iš jaudulio pamiršau elementarų dalyką. Išsitraukiau iš rankinuko užrašų knygelę. O, taip, 225. Taip ir žinojau.

Mėgstamiausia bibliotekininkystės studijų dalis man buvo Diujdo dešimtainė klasifikacija. Ją 1873 m. sukūrė amerikiečių bibliotekininkas Melvilis Diujis, visas knygas bibliotekos lentynose pagal temas suskirstęs į dešimt grupių. Kiekvienas dalykas turėjo savo skaičių, todėl skaitytojas bet kurioje bibliotekoje galėjo susirasti norimą knygą. Pavyzdžiui, mama galėjo didžiulotis savo 648 (šeimininkavimu). Tėtis, nors pats to nebūtų pripažinęs, iš tiesų mėgo 785 (kamerinę muziką). Mano brolis dvynys buvo veikiau 636.8 žmogus, o aš labiau mėgau 636.7 (tai, atitinkamai, katės ir šunys).

Atėjau į *le grand boulevard* – perėjus per vieną kvartalą, miestas nusimetė darbininkų klasės apsiaustą ir apsilvilo audinių kailinius. Prasčiokiškas anglių kvapas išsisklaidė, užleisdamas vietą medaus ir jazminų „Joy“ dvelksmui, sklindančiam nuo moterų, besigrožinčių vitrina su „Nina Ricci“ suknelėmis ir žaliomis odinėmis „Kislav“ pirštinėmis. Apėjau muzikantus, išeinančius iš parduotuvės su apglamžytais natų lapais, praėjau barokinį pastatą mėlynomis durimis ir už kampo pasukau į siaurą šoninę gatvelę. Kelią žinojau atmintinai.

Mylėjau Paryžių, paslapčių miestą. Tarsi po knygų viršeliais – odiniais ar aptrauktais audiniu – už kiekvieno paryžiečio durų slypėjo netikėtas pasaulis. Kieme galėjai rasti krūvą dviračių ar apkūnų šluota apsiginklavusį durininką. Sunkūs mediniai bibliotekos vartai vėrėsi į slaptą sodą. Į rūmus, sumūrytus iš plytų ir akmenų, vedė balto žvirgždo takas, vienoje jo pusėje žydėjo petunijos, kitoje – žaliavo veja. Peržengiau slenkstį, virš kurio viena greta kitos plevėsavo Prancūzijos ir Amerikos vėliavos, ir pasikabinau striukę ant išklerusios kabyklos. Įkvėpiau maloniausio pa-

saulyje kvapo – samanomis atsiduodančių senų knygų ir traškių laikraščių lapų – ir pasijutau grįžusi namo.

Dar turėjau keletą minučių iki pokalbio, tad, aplenkusi informacijos stalą, už kurio visada maloniai nusiteikęs bibliotekininkas atsakinėjo lankytojams („Kur žmogui Paryžiuje rasti padorų kepsnį?“ – teiravosi naujokas kaubojiškais batais. „Juk nė nebajčiau knygos, kodėl turiu mokėti baudą?“ – ginčijosi pikčiurna ponina Simon), įžengiau į jaukios skaityklos tylą.

Prie stalo palei didelį langą profesorė Koen su puošnia poverplunksna šinjone skaitė laikraštį. Ponas Praisas-Džonsas papsėdamas pypkę susikaupęs skaitė „Time“. Paprastai pasisveikindavau, bet nerimaudama dėl pokalbio smukau prie savo mėgstamiausių lentynų. Man patikdavo būti tarp knygų – senų kaip pasaulis ar išleistų vos prieš mėnesį.

Pamaniau, kad galėčiau paieškoti romano broliui. Vis dažniau naktį prabudusi girdėdavau jį spausdinant straipsnius. Jei nerašydavo apie tai, kaip Prancūzija turėtų padėti pabėgėliams iš pilietinio karo apimtos Ispanijos, tai įrodinėdavo, kad Hitleris užgrobs Europą taip, kaip atsiriekė Čekoslovakijos. Vienintelis dalykas, leisdavęs Remiui pamiršti savo rūpesčius, – tiksliau, kitų rūpesčius, – buvo gera knyga.

Perbėgau pirštais nugarėles. Išsirinkusi vieną, atsiverčiau atsitiktinį puslapį. Niekada nevertindavau knygos pagal jos pradžią. Kad nebūtų kaip mano pirmas ir paskutinis pasimatymas, kai abu pernelyg šypsojomės. Ne, atsiverčiau vidurį, kur autorius nesistengė padaryti gero įspūdžio. „Gyvenime būna tamsos ir būna šviesų, – perskaičiau. – Tu esi viena iš šviesų, pati skaisčiausioji.“ *Oui. Merci*, pone Stokeri. Jei galėčiau, būtent tai ir pasakyčiau Remiui.

Dabar jau vėlavau. Nuskubėjau prie informacijos stalo, pasirašiau kortelėje ir įsikišau „Drakulą“ į rankinuką. Direktorė laukė. Jos kaštoniniai plaukai, kaip visuomet, buvo susukti į kuodą viršugalvyje, rankoje – paruoštas sidabrinis plunksnakotis.

Visi pažinojo panelę Rider. Ji rašydavo straipsnius laikraščiams ir sužibėdavo per radiją kviesdama visus – studentus, mokytojus, kareivius, užsieniečius ir prancūzus – į biblioteką. Ji tikindavo, kad vietos čia atsiras kiekvienam.

– Aš Odilė Sušė. Atleiskite, kad pavėlavau. Atėjau anksčiau, bet atsiverčiau knygą...

– Skaityti pavojinga, – atsakė panelė Rider supratingai šypso-damasi. – Eime į mano kabinetą.

Nusekiau paskui ją per skaityklą, – madingais kostiumais vilkintys lankytojai nuleidę laikraščius žvilgsniais nulydėjo žymią ją direktorę, – užlipusios įvijais laiptais koridoriumi patekome į šventąją zoną „Tik darbuotojams“ ir įžengėme į jos kava kvepiantį kabinetą. Ant sienos kabojo didelis plakatas: iš lėktuvo nufotografuotas miestas, suskirstytas kvartalais tarsi šachmatų lenta – taip nepanašu į vingiuotas Paryžiaus gatves.

Pastebėjusi mano žvilgsnį, ji tarė:

– Tai Vašingtonas. Aš dirbau Kongreso bibliotekoje.

Ji rankos mostu pasiūlė man kėdę, o pati atsėdė prie rašomojo stalo, nukrauto popieriais – vieni slydo iš dėklų, kiti buvo prispausti skylmuša. Stalo kampe žvilgėjo juodas telefonas. Ant kėdės šalia panelės Rider pūpsojo šūsnis knygų. Tarp jų pastebėjau Aizeko Dineseno ir Editos Vorton romanus. Neįtikėtina – iš kiekvienos knygos kviesdamas grįžti kyšojo skirtukas – ryškiaspalvė juostelė.

Kokia skaitytoja yra panelė Rider? Skirtingai nei aš, ji niekada nepalieka atverstų knygų pritrūkusi *marque-page*. Ji nelaiko jų sukrautų po lova. Ji vienu metu skaito keturias ar penkias. Vieną turi rankinuke ir atsiverčia važiuodama autobusu. Kitą skaito todėl, kad geram draugui smalsu sužinoti jos nuomonę. Apie trečią niekas niekada nesužinos – ja slapta mėgaujasi lietingą sekmadienio popietę...

– Koks jūsų mėgstamiausias rašytojas? – paklausė panelė Rider.

Koks mano mėgstamiausias rašytojas? Neįmanoma atsakyti. Kaip išsirinkti vieną? Tiesą sakant, mudvi su teta Kero negalėda-

mos apsispręsti suskirstėme rašytojus į grupes: mirusieji, gyvieji, užsienio, prancūzų ir taip toliau. Man patiko tos knygos, kurias prieš valandėlę lytėjau skaitykloje – jos lietė man širdį. Žavėjau si Ralfo Valdo Emersono mąstymu: „Kai skaitau ar rašau, esu vienas, bet ne vienišas“, taip pat Džeine Ostin. Nors ji rašė devynioliktame amžiuje, daugelio šiuolaikinių moterų padėtis liko tokia pat: sutuoktinio nulemtas likimas. Kai prieš tris mėnesius pareiškiau tėvams, kad nenoriu išteketi, tėtis sušnarpštė ir pradėjo kiekvieną sekmadienį pietų kviestis vis kitą savo pavaldinį. Pateikdavo jį tarsi ant padėklo, kaip mama – įdarytą ir petražolėmis pabarstytą kalakutą: „Markas nėra praleidęs nė vienos darbo dienos, net sirgdamas gripu!“

– Juk skaitote, tiesa?

Tėtis dažnai priekaištaudavo, kad pirma pasakau, o tik paskui pagalvoju. Apimta nevilties išpyškinau atsakymą į pirmąjį klausimą:

– Iš mirusiųjų autorių man labiausiai patinka Dostojevskis, ypač – jo veikėjas Raskolnikovas. Ne jis vienas nori tvoti kam nors per galvą.

Tyla.

Ir kodėl nesugalvojau padoresnio atsakymo, pavyzdžiui, kad iš gyvųjų autorių man labiausiai patinka Zora Nil Herston?

– Buvo malonu su jumis susipažinti. – Nuėjau prie durų supratusi, kad pokalbis baigtas.

Kai pirštais paliečiau apvalią porcelianinę durų rankeną, išgirdau panelės Rider balsą:

– „Atsiduokite gyvenimui stačiai, be samprotavimų; nesirūpinkite, – srovė į krantą išneš ir ant kojų pastatys.“¹

Mano mėgstamiausios eilutės iš „Nusikaltimo ir bausmės“.
891.73. Atsigrėžiau.

¹ Fiodoras Dostojevskis, *Nusikaltimas ir bausmė*, vertė Dominykas Urbas, Kaunas: Obuolys, 2019. (Čia ir toliau – vert. past.)

– Dauguma pretendentų sako, kad jiems labiausiai patinka Šekspyras, – tarė ji.

– Vienintelis autorius, Diujo dešimtainėje sistemoje turintis savo indeksą.

– Keletas paminėjo „Džeinę Eir“.

Tai būtų teisingas atsakymas. Ir kodėl aš nepasakiau, kad labiausiai mėgstu Šarlotę ar kurią kitą Brontę?

– Ir man patinka Džeinė. Visos seserys Brontės turi vieną indeksą – 823.8.

– Bet man patiko jūsų atsakymas.

– Tikrai?

– Pasakėte, ką jaučiate, o ne tai, ką, jūsų manymu, norėčiau išgirsti.

Tai buvo tiesa.

– Nebijokite būti kitokia, – panelė Rider pasilenkė į priekį. Protingos, rimtos jos akys žvelgė į mane. – Kodėl norite čia dirbti?

Negalėjau pasakyti jai tikros priežasties. Nuskambėtų siaubingai. „Įsiminiau visą Diujo dešimtainę sistemą ir bibliotekininkystės mokykloje mokiausi vien tik geriausiais pažymiais.“

Ji užmetė akį į mano prašymą.

– Jūsų studijų išrašas įspūdingas. Bet neatsakėte į mano klausimą.

– Esu nuolatinė klientė. Man patinka anglų...

– Aišku, – tarė ji su nusivylimo gaidelė balse. – Ačiū už sugaištą laiką. Per kelias savaites pranešime apie savo sprendimą. Išlydėsiu jus.

Atsidūrusi kieme atsidusau iš nusivylimo. Matyt, reikėjo prisipažinti, kodėl iš tiesų noriu šio darbo.

– Kas nutiko, Odile? – paklausė profesorė Koen.

Man taip patikdavo sausakimšoje auditorijoje klausytis jos paskaitų ciklo „Anglų literatūra Amerikiečių bibliotekoje“. Visuomet apsisiautusi violetine skraiste, ji atrakindavo mums to-

kias sunkias knygas kaip „Beovulfas“, paskaitos būdavo smagios, su krislu ironijos. Tarsi alyvomis dvelkiantys jos kvapai įkandin driekėsi gandas apie skandalingą praeitį. Buvo kalbama, kad *Madame le professeur* kilusi iš Milano. Primabalerina, atsižadėjusi scenos (ir nuobodos vyro), iškeliaavo paskui meilužį į Brazavilį. Grįžusi į Paryžių – viena – studijavo Sorbonoje, kur, kad galėtų dėstyti aukščiausiu lygiu, kaip ir Simona de Bovuar, išlaikė *l'agrégation* – kone neišlaikomą valstybinę egzaminą.

– Odile?

– Apsikvailinau per darbo pokalbį.

– Tokia protinga mergina? Ar prisipažinai panelei Rider, kad nepraleidai nė vienos mano paskaitos? Kaip norėčiau, kad mano studentai būtų tokie atsidavę!

– Nesusipratau apie tai užsiminti.

– Visa, ką norėtum pasakyti, išdėstyk jai padėkos laiškelyje.

– Ji manęs nepasirinks.

– Gyvenimas yra kova. Turi išsikovoti tai, ko nori.

– Nežinau...

– O aš žinau, – tarė profesorė Koen. – Manai, kad tie senamadžiai Sorbonoje taip paprastai priėmė mane į darbą? Teko gerokai paplušėti, kol įtikinau juos, kad moteris gali dėstyti kursą universitete.

Pakėliau akis. Anksčiau pastebėdavau tik violetinę profesorės skraistę. Dabar pamačiau, koks griežtas jos žvilgsnis.

– Būti atkakliai nėra blogai, – toliau kalbėjo ji, – nors mano tėvui nepatikdavo, kad visada aš tariau paskutinį žodį.

– Ir maniškiam nepatinka. Jis sako, kad aš neperkalbama.

– Išnaudok šią savybę.

Jos tiesa. Mano mėgstamiausių knygų veikėjos niekuomet nepasiduodavo. Profesorės pasiūlymas išdėstyti savo mintis laiške – išties geras. Rašyti lengviau, nei kalbėtis akis į akį. Jei prireiks, galėsiu šimtus kartų išbraukti ir perrašyti.

– Jūs teisi... – atsakiau.

– Žinoma, kad teisi! Pasakysiu direktorei, kad per mano paskaitas visuomet užduodi geriausius klausimus. O tu nenuleisk rankų.

Švystelėjusi skraiste, ji grįžo į biblioteką.

Kad ir kokia būdavau nusiminusi, čia visada atsirasdavo žmonių, kurie pakeldavo man ūpą ir gražindavo į vėžes. Amerikiečių biblioteka buvo ne vien plytų ir knygų statinys – jos rišamoji medžiaga buvo neabejingi žmonės. Lankydavausi ir kitose bibliotekose – su tvirtomis medinėmis kėdėmis ir mandagiu „*Bonjour, Mademoiselle. Au revoir, Mademoiselle*“. Viskas gerai, bet tenai stigo tikros bendruomeninės bičiulystės. O čia jausdavausi kaip namie.

– Odile! Palauk!

Tai buvo ponas Praisas-Džonsas, į pensiją išėjęs anglų diplomatas su turkišku raštu marginta varlyte, jam iš paskos sekė kataloguotoja ponia Tenbul nelygiais melsvai žilais kirpčiukais. Matyt, profesorė Koen prasitarė jiems, kad aš nusiminusi.

– Dar niekas neprarasta, – ponas Praisas-Džonsas negrabiai patapšnojo man per nugarą. – Tu palenksi direktorę savo pusėn. Tik surašyk savo argumentus – kiekvienas save gerbiantis diplomatas taip padarytų.

– Ji ne mažas vaikas! – tarė jam ponia Tenbul ir pasisukusi į mane pasakė: – Mano gimtajame Vinipege žmonės pratę prie sunkumų. Tuo mes skiriamės nuo kitų. Žiemomis keturiasdešimt laipsnių šalčio, bet neišgirstum mūsų skundžiantis, ne taip kaip amerikiečiai... – Prisiminusi, kodėl įsiterpė – kad galėtų pamokyti, ji prikišo kaulėtą pirštą man prie veido. – Nenukabink nosies ir nesutik su neigiamu atsakymu!

Nusišypsojau pagalvojusi, kad namai yra ten, kur nelieka jokių paslapčių. Juk šypsaisi. O tai jau šis tas.

Nusiraminiusi grįžau į savo kambarį ir parašiau:

Mieļojī panele Rider,

ačīū ūž darbo pokalbī. Labai jaudinausi dēļ jo. Šī biblioteka man svarbesnē ūž visas kitas Paryžiaus vietas. Vaikystēje mano teta Kerolinē atsivesdavo mane ī „Pasakos valandēļ“. Tetos dēka mokiausi anglū kalbos ir pamilau šīq vietq. Nors teta jau paliko šīq žemē, aš tebeieškau jos Amerikiečīū bibliotekoje. Atsivertusi knyqā patikrinu viršelio kišenēļ, tikēdamasi rasti kortelēje tetos vardq. Skaitydama jos skaitytas knygas jaučīuosi, tarsi ji būtū šalia.

Šī biblioteka man – rojaus kampelis. Tarp jos lentynū visada randu kertelē, kuriq galiu vadinti sava, kur galiu skaityti ir svajoti. Norēčīau, jog visi turētū tokiq galimybē, ypač tie, kurie jaučīasi kitokie, – kad turētū vietq, kuriq galētū vadinti namais.

Pasirašīau – baigīau darbo pokalbī.

2 SKYRIUS

Lilė

FROIDAS, MONTANA, 1983 M.

Ji buvo ponija Gastefson ir gyveno kaimynystėje. Jai negirdint, žmonės vadino ją karo nuotaka, bet man ji nepriminė nuotakos. Visų pirma, niekad nevilkdavo baltos suknelės. Be to, buvo sena. Kur kas senesnė už mano tėvus. Visi žino, kad nuotaka privalo turėti jaunikį, o jos vyras jau seniai buvo miręs. Nors ji laisvai kalbėjo dviem kalbomis, dažniausiai tylėdavo. Gyveno čia nuo 1945 metų, bet visada buvo laikoma atvykėle.

Ji buvo vienintelė karo nuotaka Froide, kaip daktaras Stenčfildas buvo vienintelis gydytojas. Kartais dirstelėdavau į jos svetainę: ten net stalai ir kėdės buvo iš svetur – dailūs lyg lėlių namelio baldai, drožinėtomis riešutmedžio kojomis. Pašniukštinėdavau ir jos pašto dėžutėje – iš toli, net iš Čikagos, atėję laišškai buvo adresuoti *Madam* Odilei Gastefson. Palyginti su man įprastais vardais, tokiais kaip Triša ar Tifanė, Odilė skambėjo egzotiškai. Buvo kalbama, kad ji atvyko iš Prancūzijos. Norėdama sužinoti apie ją daugiau, susiradau enciklopedijos skyrelį apie Paryžių. Sužinojau apie pilkas Dievo Motinos katedros chimeras ir Napoleono

Triumfo arką. Tačiau skaitydama neradau atsakymo į ramybės neduodantį klausimą: kodėl ponია Gastefson tokia išskirtinė?

Ji buvo nepanaši į kitas Froido moteris. Šios atrodė apvalutės lyg žvirbliai – plunksnų pilkumo apdribusiais megztiniais ir nykiais batais. Jos eidavo į parduotuvę neišsitraukusios plaukų suktukų, o ponია Gastefson net šiukšles išnešdavo šventiškai pasidabinusi klostuotu sijonu ir aukštakulniais. Juosėdavo raudoną diržą. Visada. Ryškiai pasidažydavo lūpas – net į bažnyčią. „Ji išties geros nuomonės apie save“, – sakydavo moterys, kai ji slėpdama akis po skrybėlaitę nužingsniuodavo į klauptą kone pačiame priekyje. Nė viena jų nedėvėdavo skrybėlaitės. Be to, dauguma parapijiečių sėdėdavo gale nenorėdami atkreipti į save Dievo dėmesio. Arba kunigo.

Tą rytą Aironas Kolaras Melonis pakvietė mus pasimelsti už du šimtus šešiasdešimt devynis „Boeing 747“, pašauto danguje sovietų raketų „K-8“, keleivius. Apie tai, kad numuštas iš Ankoridžo į Seulą skrendantis lėktuvas, kalbėjo prezidentas Reiganas. Gaudžiant varpams man ausyse skambėjo jo žodžiai: „Liūdina, sukrečia ir pikтина... Sovietų Sąjunga pažeidė visas žmogaus teises... mūsų neturėtų stebinti toks nežmoniškas žiaurumas...“ Rusai nužudytų kiekvieną, tarsi sakė jis, taip pat ir vaikus.

Net Montanoje drebėdavome dėl Šaltojo karo. Dėdė Voltas, dirbantis Malmstromo oro pajėgų bazėje, pasakojo, kad mūsų laukuose lyg bulvės sukaišiotos į žemę tūkstantis raketų „Minuteman“. Branduolinės galvutės po apvaliomis cementinėmis kriptomis kantriai laukė, kol išmuš jų valanda. Jis gyrėsi, kad „Minuteman“ galingesnė už bombą, sunaikinusią Hirošimą. Pasak jo, vienos raketos ieško kitų, todėl sovietų bombos, praskriejusios Vašingtoną, taikysis į mus. Atsakydamos išsaus mūsų raketos ir pasieks Maskvą greičiau, nei man užtrunka išsiruosti į mokyklą.

Po mišių parapijiečiai nukulniavo per gatvę į rotušę arbatos, spurgų ir draugiškai pasišnekučiuoti. Mudvi su mama atsistojo-

me į eilę prie pyragaičių, tėtis ir kiti vyrai susibūrė prie stalelio su kavinuku ir apstojo banko pirmininką poną Aiversą. Tėtis dirbdavo šešias dienas per savaitę vildamasis tapti jo vicepirmininku.

– Sovietai niekam neleis ieškoti žuvusiųjų. Bedieviai šunsnukiai.

– Kai prezidentas buvo Kenedis, gynybai buvo išleidžiama septyniasdešimt procentų daugiau nei dabar.

– Mes esame lengvas taikinys.

Leidau tas šnekas pro ausis: tvyrant nuolatiniam susirūpinimui dėl Šaltojo karo, šie niūrūs pokalbiai skambėdavo tarsi sekmadieinių garso takelis. Taip susikaupusi dėliojau savo lėkštėje bokštelį iš riestainių pavidalo spurgų, kad ne iškart išgirdau mamos švokštimą. Paprastai, ištikus priepuoliui, ji visada rasdavo pasiteisinimą: „žemdirbiai nuima derlių, dulkės ore suaktyvino mano astmą“ arba „tėvas Melonis taip mosuoja tais smilkalais, tarsi norėtų mus užtroškinti“. Bet šįkart ji tik tylomis suspaudė man ranką. Nuvedžiau ją prie artimiausio stalo, kur sėdėjo ponia Gastefson. Mama susmuko ant metalinės kėdės ir pasisodino mane šalia.

Bandžiau patraukti tėčio dėmesį.

– Man viskas gerai. Nekelk triukšmo, – griežtai pasakė mama.

– Baisu, kas nutiko tiems lėktuvo keleiviams, – kitoje stalo pusėje tarė ponia Aivers.

– Štai kodėl aš niekur nevažiuoju, – atsakė ponia Merdak. – Kai visur bastaisi, tik ir lauk bėdos.

– Žuvo daugybė nekaltų žmonių, – įsiterpiau aš. – Prezidentas Reiganas sakė, kad tarp jų buvo ir kongresmenas.

– Vienu veltėdžiu mažiau. – Ponia Merdak susikišo tarp parudavusių dantų paskutinę savo spurgą.

– Negražu taip kalbėti. Žmonės turi teisę skraidyti lėktuvais ir nebūti pašauti, – atsakiau.

Mano ir ponios Gastefson žvilgsniai susitiko. Ji pritariamai linktelėjo. Nors ją stebėti buvo tapę mano mėgstamu užsiėmimu, tai pirmas kartas, kai ji atkreipė dėmesį į mane.

– Drašiai elgiesi juos užsistodama, – tarė.

Gūžtelėjau.

– Žmonės neturėtų būti pikti.

– Visiškai sutinku, – pritarė ji.

Nespėjus man atsakyti, sududeno ponas Aiversas:

– Šaltasis karas trunka jau kone keturiasdešimt metų. Mes niekada nelaimėsime.

Galvos pritariamai sulinksėjo.

– Rusai – šaltakraujai žudikai, – toliau kalbėjo jis.

– Ar kada teko sutikti rusų? – paklausė jo ponia Gastefson. – Dirbti su jais? Man teko ir, turiu pripažinti, kad jie tokie pat kaip jūs ar aš.

Salė nuščiuvo. Kur ji buvo sutikusi priešų ir kaip ji galėjo su jais „dirbti“?

Froide mes visi viską vieni apie kitus žinojome. Žinojome, kas ir kodėl girtuokliauja, kas slepia mokesčius, apgaudinėja žmoną ar nuodėmingai gyvena su koku vyru Minote. Tik ponia Gastefson buvo paslaptis. Niekas nenumanė, kokie buvo jos tėvų vardai ar kuo vertėsi jos tėvas. Niekas nežinojo, kaip ji per karą susipažino su Baku Gastefsonu ir kaip įtikino jį palikti gimnazijos laikų mylimąją ir vesti ją. Paskalos sukdavosi aplink ją, bet neužsilaikydavo. Jos akys buvo liūdnos, bet niekas nežinojo, ar dėl netekties, ar dėl apgailestavimo. Ir kaip ji galėjo iškeisti Paryžių į šį nykų lopinėlių vidur lygumų?

AŠ BUVAU ta mokinė, kuri „sėdi pirmame suole ir kelia ranką“. Merė Luiza sėdėjo už manęs ir paišinėjo ant stalo. Prie lentos stovinti panelė Hensan šiandien visai stengėsi mūsų septintą klasę sudominti „Aivenhu“, Merė Luiza sumurmėjo: „Aiven-fu“. Gretimame suole Robis įdegusiais pirštais gniaužė pieštuką. Jo purūs plaukai užsiritusiais galais buvo rudi kaip ir mano. Jis jau

turejo vairuotojo pažymėjimą, nes teko padėti saviškiams gabenti grūdus. Pakėlęs pieštuką pradėjo rausvu trintuku vedžioti per apatinę lūpą. Būčiau galėjusi amžinai spoksoti į jo lūpų kamputį.

Prancūziškas bučinys. Prancūziškas skrebutis. Prancūziškos bulvytės. Visi geri dalykai – prancūziški. Kiek žinojau, prancūziškos žaliosios ankštinės pupelės skanesnės už amerikietiškasias. Prancūziškos dainos turėtų būti gražesnės už kantri muziką, kurią leido vienintelė mūsų miestelio radijo stotis. „Mano gyvenimas žlugo, kai atrajojanti karvė paliko mane dėl jaunesnio buliaus.“ Apie meilę prancūzai, ko gero, irgi nusimanė geriau.

Būčiau norėjusi grakščiai pereiti oro uosto pakilimo taku ar madų šou podiumu, pažvelgti už geležinės uždangos. Pajusti, kaip mano lūpos taria prancūziškus žodžius. Iš mano pažįstamų tik vienas žmogus pažinojo pasaulį už Froido – ponia Gastefson.

Nors buvome kaimynės, atrodė, kad ji gyvena už šviesmečių. Per kiekvieną Heloviną mama perspėdavo: „Karo nuotakos prieangio šviesa užgesinta. Tai reiškia, kad ji nenori, jog jūs, vaikai, baladotumėt jai į duris.“ Kai mudvi su Mere Luiza pardavinėjome skaučių sausainius, jos mama pasakė: „Toji senė neturi pinigų, neikit pas ją prašyti.“

Netikėtai persimetusi žodžiu su ponia Gastefson, įsidrąšinau. Jei tik pavyktų gauti tinkamą mokyklinę užduotį, galėčiau ją paklausinėti.

Kaip ir tikėjau, panelė H. uždavė parašyti referatą apie „Aivenhą“. Po pamokos priėjau prie jos stalo ir paklausiau, ar galėčiau rašyti ne apie knygą, o apie šalį.

– Tik šįkart, – atsakė ji. – Lauksiu tavo referato apie Prancūziją.

Taip užsigalvoju apie savo sumanymą, kad įėjusi į tualetą pamiršau patikrinti po durelėmis ir užsirakinti pagrindines duris. Ir, žinoma, kai baigiau, Tifanė Aivers, purendamasi prieš veidrodį kviečių geltonumo plaukus, su savo šutve jau tykojo prie kriauklių.

– Vandens nuleidimo sistema sugedo, – tarė ji. – Žiūrėkit, išplaukė šūdas.

Nepasakyčiau, kad labai gudru, – kai pažvelgdavau į savo atvaizdą veidrodyje, tematydavau šūdrudžius plaukus. Nesitraukiau nuo būdelės durų žinodama, kad jei nueisiu plautis rankų, Tifanė prispaus jas prie čiaupo ir aplies mane vandeniu. O jei nenuėisiu, jos visiems išpasakos. Taip jau buvo nutikę Meizei – kokį mėnesį niekas nenorėjo sėdėti prie „siusiarankės“. Ketveriukė laukė, su-nėrusios ant krūtinės rankas.

Sugirgždėjo durų vyriai ir vidun įkišo galvą panelė H.

– Tu ir vėl čia, Tifane? Gal kas negerai su šlapimo pūsle?

Mergaitės išpėdino žvilgsniais tarsi sakydamos: „Taip lengvai neišsisuksi.“ Ir pati tai žinojau.

Mama, nepalaužiama optimistė, sakytų, kad viskas ne taip blogai, kaip atrodo. Aiversai turi tik vieną išperą – bent tiek. Be to, šiandien penktadienis.

Paprastai penktadieniais mūsų namuose rinkdavosi „Vakarinės klubas“ (mama iškepė šonkauliu, Kei atnešė salotų, o Sju Bob – apverstą ananasų pyragą), todėl aš nakvodavau pas Merę Luizą. Tačiau šiandien likau savo kambaryje, kad sugalvočiau klausimus poniai Gastefson. Suaugusieji valgė, iš valgomąjo sklido juokas. Jam nutilus, žinojau, kad jie dabar bando mėgdžioti Anglijos lordus ir ledi: moterys pasišalino, kad vyriai, įsitaisę krėsluose, galėtų aptarti tai, ko negali prie žmonių.

Kol moterys plovė indus, girdėjau kitokį mamos balsą, juo ji kalbėdavosi su draugėmis. Atrodė, kad su jomis mama laimingesnė. Keista, kad žmogus gali šitaip pasikeisti. Matyt, ne viską žinau apie mamą, nors ji ir ne tokia paslaptinga kaip ponija Gastefson.

Sėdėdama prie stalo rašiau klausimus, kurie man šovė į galvą. Kada paskutinį kartą buvo giljotina nukirsta galva? Ar Prancūzijoje irgi esama Jehovos liudytojų? Kodėl žmonės kalba, kad jūs pasivogėt vyrą? Kodėl po jo mirties likote čia? Taip įsijaučiau,

kad pastebėjau už savęs stovinčią mamą tik pajutusi ant peties šiltą jos ranką.

– Nenorėjai nakvoti pas Merę Luizą?

– Ruošiu namų darbus.

– Penktadienį? – nepatikėjo ji. – Sunki diena mokykloje?

Kone visos dienos būdavo sunkios. Bet neturėjau nuotaikos kalbėti apie Tifanę Aivers. Mama ištraukė už nugaros paslėptą batų dėžės dydžio dovaną.

– Kai ką tau nuneriau.

– Ačiū! – Praplėšusi popierių pamačiau vašeliu nertą liemenę.

Apsivilkau ją ant marškinėlių, mama patampė ties juosmeniu džiaugdama, kad tinka dydis.

– Gražiai atrodai. Žalia spalva dera tau prie akių.

Žvilgtelėjau į veidrodį – atrodžiau kaip kvaiša. Jei taip apsirengusi nueisiu į mokyklą, Tifanė Aivers suės mane gyvą.

– Gražu... – atsakiau mamai, bet delsiau per ilgai.

Ji nusišypsojo slėpdama nuoskaudą.

– Ką čia veiki?

Papasakojau, kad rašysiu referatą apie Prancūziją ir turėsiu paklausinėti ponią Gastefson.

– Ak, brangute, nežinau, ar derėtų ją trukdyti.

– Aš tik užduosiu keletą klausimų. Ar galėtume ją pasikviesti?

– Manau, kad taip. Ko norėsi paklausti?

Parodžiau jai popieriaus lapą.

Skaitydama klausimus mama garsiai atsiduso.

– Žinai, matyt, ji ne šiaip sau niekad negrįžo Prancūzijos.

ŠEŠTADIENIO POPIETĘ nudrožiau pro seną ponios Gastefson „Chevrolet“, užlipau išklerusiais prieangio laipteliais ir paspaudžiau durų skambutį. Dindilin. Tyla. Paspaudžiau dar kartą. Nesulaukusi pabandžiau atidaryti pati. Durys sugirgždėjusios prasivėrė.

– Labą dieną, – pasakiau ir įėjau į vidų.

Tyla.

– Ar kas nors yra namie? – paklausiau.

Apmirusioje svetainėje per knygas nesimatė sienų. Plačią panoraminio lango palangę rėmino paparčiai. Stereoaparaturoje, didumo sulig šaldymo dėže, galėjo tilpti žmogus. Peržvelgiau jos įrašų kolekciją: Čaikovskis, Bachas, vėl Čaikovskis.

Koridoriumi, tarsi ką tik pakirdusi iš pogulio, atšlepsėjo ponina Gastefson. Net būdama viena namuose ji vilkėjo suknelę, sujuostą raudonu diržu. Vienomis kojinešis ji atrodė pažeidžiama. Man toptelėjo, kad niekad nesu mačiusi prie jos namų draugo automobilio, niekada pas ją neviešėjo šeima. Ji buvo vienišumo įsikūnijimas.

Sustojusi už kelių pėdų nuo manęs, įsistebeilijo tarsi išvydusi plėšiką, atėjusį pagrobtį jos „Gulbių ežero“ įrašo.

– Ko tau reikia?

Norėčiau sužinoti tai, ką žinote jūs.

Ji sunėrė rankas.

– Na?

– Rašau referatą apie jus. Turiu omeny, apie jūsų šalį. Norėčiau pasikalbėti, ar galėtumėte užsukti pas mus?

Jos lūpų kampučiai nusviro. Ji neatsakė.

Pasijutau nesmagiai dėl tylos.

– Čia kaip bibliotekoje, – mostelėjau į lentynas, jose mirguliavo man negirdėti vardai: *Madame* de Staël, „*Madame Bovary*“, Simone de Beauvoir.

Matyt, tai prastas sumanymas. Pasisukau išeiti.

– Kada? – paklausė ji.

Atsigrėžiau.

– Gal dabar?

– Esu užsiėmusi, – ištarė nekantriai, tarsi būtų prezidentė, skubanti grįžti valdyti savo kambario respublikos.

– Man reikia parašyti referatą, – priminiau jai, nes mokykla buvo svarbiausias dalykas po Dievo, tėvynės ir futbolo.

Ponia Gastefson apsiavė aukštakulnius ir pasiėmė raktus. Nusėkiau paskui ją į priėngį, ji užrakino duris. Niekas kitas Froide to nedarydavo.

– Ar visada brauniesi į svetimus namus? – paklausė mums einant per veją.

Gūžtelėjau.

– Paprastai žmonės atidaro duris.

Mūsų svetainėje ji sunėrė rankas, o paskui jas nuleido. Jos žvilgsnis lakstė nuo kilimo prie suolelio po langu ir šeimos nuotraukų ant sienos. Lūpos sukrutėjo, tarsi ketindamos kažką tarti, galbūt: „Kaip čia gražu!“ – ką tikėtumeisi išgirsti iš kitų moterų, – bet ir vėl užsičiaupė.

– Prašome užėiti, – pakvietė mama, dėdama ant stalo lėkštę sausainių su šokoladu.

Parodžiau kaimynei kėdę, ragindama sėstis. Mama mudviem pastatė paprastus puodelius, o poniai Gastefson – porcelianinį su lėkštute. Gerai žinojau jo istoriją. Prieš daugel metų, kai ponia Aivers išsiruošė į kelionę po Anglijos pilis, tėtis įdavė jai pinigų, kad nupirktų mamai gražų arbatos indų komplektą. Bet porcelianas brangus, tad ponia Aivers grįžo tik su vienu puodeliu ir lėkštute. Bijodama sudaužyti, laikė jį pasidėjusi ant kelių visą transatlantinį skrydį. Man atrodė, kad trapus puodelis su dailiomis mėlynomis gėlytėmis atkeliavo iš kito, geresnio, pasaulio. Rafinuotesnio. Kaip ponia Gastefson.

Mama įpylė arbatos, aš nutraukiau tylą.

– Kas visų geriausia Paryžiuje? Ar tikrai tai pats gražiausias pasaulio miestas? Koks jausmas jame užaugti?

Ponia Gastefson delėsė atsakyti.

– Tikiuosi, mes jūsų nevarginame? – tarė mama.

– Paskutinįkart manęs taip klausinėjo per darbo pokalbį Prancūzijoje.

– Ar jaudinotės? – paklausiau.

– Taip, bet išmokau atmintinai išstis knygas jam ruošdamasi.

– Ar tai padėjo?

Ji liūdnamai šyptelėjo.

– Visada atsiranda klausimų, kuriems nesi pasiruošęs.

– Lilė tokių neuždavinės, – pasakė mama poniai Gastefson, bet iš tiesų perspėdama mane.

– Kas visų geriausia Paryžiuje? Tai skaitytojų miestas, – tarė mūsų kaimynė.

Ji papasakojo, kad jos draugų namuose knygos buvo vertinamos ne menčiau nei baldai. Vasaromis ji skaitydavo prašmatniuose miesto parkuose, o žiemomis įsitaisydavo su knyga ant kelių prie lango bibliotekoje – kaip tie vazonai su nykštukinėmis palmėmis iš Tiuilri sodų, kurie su pirmomis šalnomis keliaudavo į šiltnamį.

– Jums patinka skaityti? – Per anglų kalbos pamokas užduodami klasikos kūriniai man buvo tikra kankynė.

– Aš tik tuo ir gyva, – atsakė ji. – Dažniausiai skaitau apie istorinius arba dabarties įvykius.

Mano manymu, tai ne ką įdomiau, nei stebėti tirpstantį sniegą.

– O kai buvote mano amžiaus?

– Mėgau tokius romanus kaip „Paslaptingas sodas“. Tai mano brolis dvynys domėjosi naujienomis.

Dvynys. Norėjau paklausti, kuo jis vardu, bet ji kalbėjo toliau. Paryžiečiai mėgaujasi maistu kone taip pat kaip knygomis. Praėjo daugiau nei keturiasdešimt metų, bet ji vis dar atsimenta pirmąją jos darbo dieną tėvo parneštą pyragaitį, vadinamą *financier*. Ji užsimerkė ir papasakojo, kaip pajutusi kreminių migdolų miltų skonį pasijuto tarsi danguje. Jos mama dievino *opéras* – tai juodasis šokoladas, sluoksniuotas su kavoje mirkytu biskvitu... *Fi-nan-sjė. O-pe-rà*. Tardama jutau šių žodžių skonį ir mėgavausi.

– Paryžius kalbasi su tavimi, – toliau pasakojo ji. – Tas miestas niūniuoja savo dainą. Vasarą paryžiečiai laiko atvirus langus, to-

dėl gali girdėti, kaip kaimynas skambina pianinu, kaip čeža maišomos kortos, kaip triukšmauja reguliuojamas radijas. Kažkur juokiasi vaikas, ginčijasi žmonės, aikštėje groja klarnetininkas.

– Skamba nuostabiai, – svajingai tarė mama.

Paprastai sekmadieniais po mišių ponios Gastefson pečiai nusvirdavo, akys užgesdavo – tarsi neoninė „Oazės baro“ iškaba pirmadieniais. Jai pasakojant apie Paryžių, griežti veido bruožai ir balsas sušvelnėjo. Negalėjau suprasti, kodėl ji iš ten išvyko.

Mama, nustebindama mane, paklausė:

– O kaip buvo Paryžiuje per karą?

– Sunku.

Ponios Gastefson pirštai suspaudė puodelį. Kai užkaukdavo oro pavojaus sirenos, jos šeima slėpdavosi rūsyje. Maistas buvo normuojamas, žmogui per mėnesį būdavo skiriamas vienas kiaušinis. Visi taip sulyso, kad, rodės, tuoj tiesiog išnyks. Gatvėse naciai versdavo paryžiečius eiti per patikros punktus. Jie lyg vilkai tykodavo gaujomis. Suimdavo žmones be jokios priežasties. Arba dėl menkniekio, pavyzdžiui, už tai, kad išėjai per komendanto valandą.

O aš maniau, kad komendanto valandos įvedamos tik paaugliams. Taip buvo nutikę Merės Luizos seseriai Andželai.

– Ko labiausiai pasiilgstate iš Paryžiaus? – paklausiau.

– Šeimos ir draugų, – rudos ponios Gastefson akys prisipildė ilgesio. – Žmonių, kurie mane supranta. Prancūzų kalbos. Jausmo, kad esu namuose.

Nežinojau, ką pasakyti. Kambaryje stojo tylą. Mudvi su mama pasijutome nejaukiai, bet atrodė, kad mūsų kaimynei, baigiančiai gurkšnoti arbatą, tylą netrukdo.

Pastebėjusi tuščią ponios Gastefson puodelį, mama pašoko.

– Užkaisiu virdulį.

Pusiaukelėje staiga sustojo. Susvyravo, iškėlusį ranką įsitvėrė spintelės. Man nespėjus nė susivokti, ponია Gastefson pašoko ir,

apkabinusi mamą per juosmenį, parvedė ant kėdės. Pritūpiau prie jos. Skruostus buvo išmušęs raudonis, kvėpavo lėtai ir negiliai, tarsi oras nenorėtų patekti į plaučius.

– Man viskas gerai, – tarė ji. – Per greitai atsistočiau. Aš žinau.

– Ar yra taip buvę anksčiau? – paklausė ponია Gastefson.

Mama įsmeigė žvilgsnį į mane – grįžau į savo vietą ir apsimėčiau, kad valau trupinius.

– Keletą kartų, – prisipažino ji.

Ponia Gastefson iškvietė daktarą Stenčildą. Froide suaugusieji vienbalsiai kartodavo: „Jei didesniame mieste bandysi išsikviesiti gydytoją, jis neatvažiuos, kad ir kaip sirgtum. O čia sekretorė atsiliepia po antro pyptelėjimo ir lygiai po dešimties minučių Stenčas – tavo namuose.“ Jis priiminėjo naujagimius trijose apygardose, tai jo šiltos, šlakuotos rankos pirmąkart paėmė daugumą mūsų, atėjusių į šį pasaulį.

Jis pabeldė į duris ir įėjo, nešinas juodu odiniu portfeliu.

– Jums nereikėjo čia važiuoti, – sutrikusi pasakė mama.

Ji vesdavo mane pas Stenčą dėl menkausios slogos, bet dėl savo astmos niekada nesikonsultavo.

– Leiskite man nuspręsti, – jis švelniai nubraukė jos plaukus ir pridėjo stetoskopą prie nugaros. – Giliai įkvėpkite.

Mama įtraukė oro.

– Na, jei tai gilus įkvėpimas...

Stenčas pamatavo jai kraujo spaudimą ir susiraukė. Pasakęs, kad per aukštas, išrašė vaistų.

Gal mama klydo sakydama, kad tai astma?

PO VAKARIENĖS MUDVI SU MERE Luiza įsitaisėme ant mano kilimo rašyti savo referatų.

– Ką papasakojo ponია Gastefson? – paklausė ji.

– Kad per karą buvo pavojinga.